

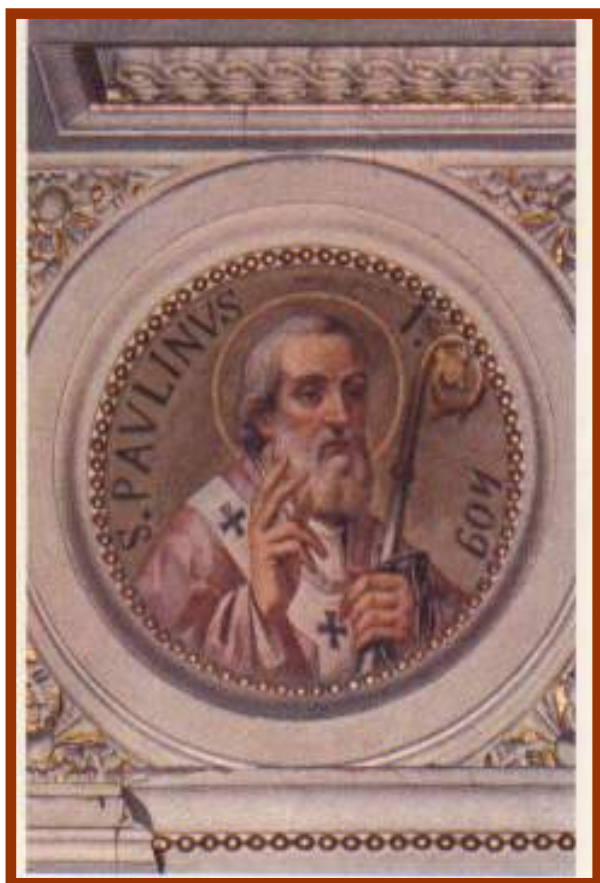
EL TEMPLE PRIMITIU

L'església de Sant Just i Sant Pastor ha estat sempre considerada l'església més antiga de Barcelona després de la basílica catedralícia i existia la tradició que en diverses ocasions al llarg de la història havia estat la seu del bisbe i del capítol. Segons la documentació que es conserva a l'arxiu parroquial, l'any 1578 tres feligresos van jurar que sempre havien sentit dir que Sant Just i Sant Pastor havia estat catedral. Tant per les seves restes paleocristianes o visigòtiques com pels escrits d'alguns autors de l'antiguitat també es permetia arribar a aquesta conclusió.

A finals del segle IV va residir a la nostra ciutat sant Paulí de Nola que, de forma tumultuosa i per aclamació del

poble de Barcelona, el dia de Nadal de l'any 393 o 394 va ser presentat al bisbe Lampi perquè l'ordenés de prevere. Creiem que podia ser sant Paulí, que havia enterrat un fill seu a la ciutat de *Complutum* (Alcalá de Henares), a prop de la tomba dels infants màrtirs Just i Pastor, qui va portar aquesta advocació a la nostra ciutat, on possiblement es va construir una esglésiola per a donar culte a aquests sants màrtirs.

A partir del segle V es va obrir una època confusa a l'Església catòlica hispana. L'entrada dels visigots, poble d'origen germànic que professava l'heretgia arriana, va portar enfrontaments dels bisbes a les ciutats, però no

Sant Paulí de Nola que probablement portà l'advocació de sant Just i sant Pastor a la nostra ciutat l'any c. 393

sembla que estronqués l'avenç de la cristianització i de l'organització eclesiàstica.

Amalaric, rei visigot, començà a regnar l'any 510, encara que fins l'any 526 va estar sota la regència del seu avi Teodoric. Va instal·lar la capitalitat a Narbona i per reforçar la seva posició política es va casar amb Clotilde, la filla del rei franc Clodoveu, que era una catòlica fervent. Amalaric, el seu marit, segons el relat que en fa Gregori de Tours, la maltractava per forçar-la a convertir-se a la fe arriana. La reina, ofesa, va demanar ajuda al seus germans i els va trametre un mocador tacat de sang de les ferides que li havia fet el seu espòs. Khildebert rei de París, va acudir en ajuda de la seva germana i va envair el regne visigot. Va ocupar Narbona i va obligar Amalaric i la seva cort a refugiar-se a Barcelona. Aquesta desavinença matrimonial aviat va transcendir al carrer. Com que la seu catedralícia havia passat al culte herètic, la reina anava a oir missa a l'església catòlica, i pel camí, i segons el relat del bisbe de Tours, els arrians la insultaven i li tiraven deixalles.

Piscina baptismal del S. VI

En front d'aquestes tradicions, Jordanes no menciona que Amalaric infringís mals tractes a la seva esposa, ni que el motiu que desencadenés la guerra entre els merovingis i els visigots fos aquest maltractament, ans al contrari, durant el regnat d'Amalaric Jordanes creu que no existeixen indicis clars d'hostilitat pública vers els catòlics i que

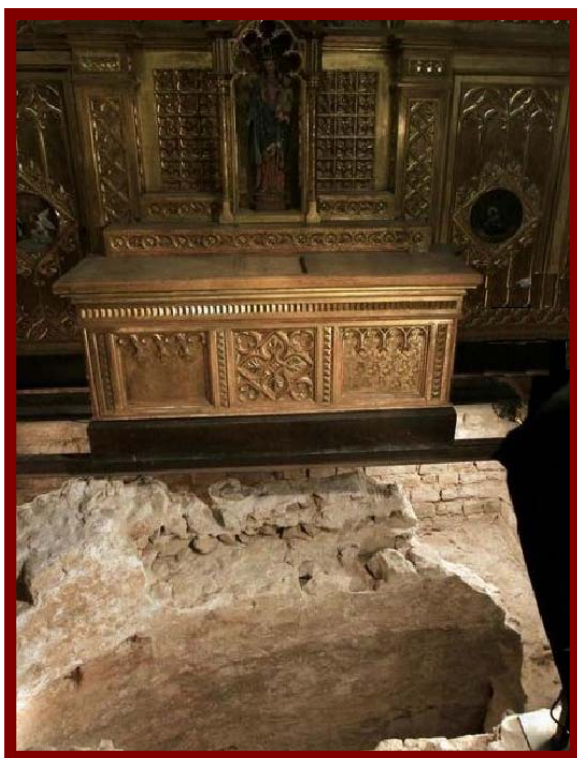
entre catòlics i arrians hi va haver bona convivència.

Seguint el relat de Gregori de Tours, poc temps després Amalaric va ser perseguit per la seva mateixa guarnició i assassinat quan intentava refugiar-se a l'església catòlica.

Fins ara, malgrat que no s'havia pogut provar, sempre s'havia pensat que la seu episcopal catòlica era l'església de Sant Just i Sant Pastor, però en la intervenció arqueològica realitzada l'any 2012, centrada a la sagristia de l'església, s'ha pogut treure a la llum una part de la piscina baptismal del segle VI. La presència d'una piscina baptismal, en aquest cas de forma cruciforme, s'ha de vincular a una seu episcopal ja que a l'antiguitat tardana, l'administració del baptisme, per immersió, estava reservada de manera exclusiva als bisbes i s'acostumava a celebrar en temps de Pasqua. <http://www.bcn.cat/museuhistoriaciutat/quarhis/09/01Beltran.pdf>

A Sant Just i Sant Pastor es va situar el nucli episcopal catòlic, més petit i de menor pes a la ciutat, on va tenir lloc el I Concili de Barcelona l'any 540, sota el ministeri episcopal del bisbe catòlic Nebridi.

Els dos cultes a la ciutat van perdurar fins la conversió dels visigots al catolicisme en el Concili de Toledo III, l'any 589, quan Ugne, bisbe herètic de Barcelona, va abjurar de l'arrianisme i es va mantenir com a bisbe catòlic de la diòcesi.

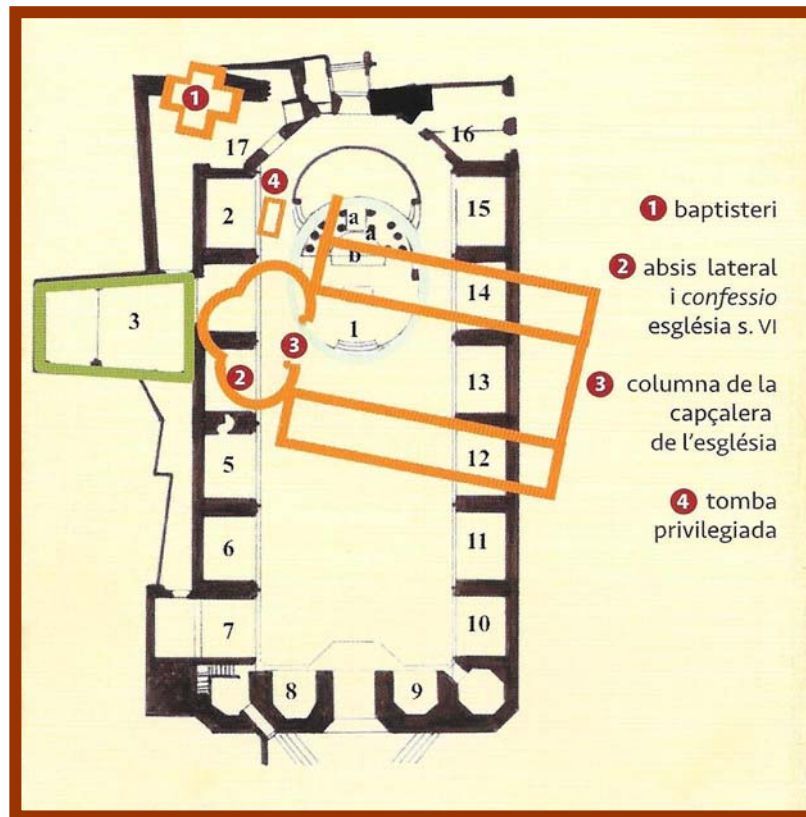

Absis església del segle VI

Durant l'any 2013 els treballs arqueològics al subsòl de la basílica han permès trobar restes d'una capçalera triabsidal i d'una cripta, datades també al segle VI. En concret, les noves troballes són l'absis de la capçalera de l'església que conserva, en el seu nivell inferior, una cripta funerària o *confessio*, en bon estat de conservació, amb estructures de més de 2,20 metres d'alçada, destinada a acollir la tomba d'un personatge destacat. També s'hi podien haver guardat relíquies. Al mig de l'absis i arran de terra, se situa una petita finestra, una

fenestella confessionis, perquè els fidels poguessin mirar-hi i pregar. Camí del baptisteri, s'ha trobat una sepultura

privilegiada, d'un personatge destacat de la comunitat. Es tracta d'unes restes de gran importància per a l'estudi de la ciutat cristiana i visigoda.

Descobertes arqueològiques sobre la planta de l'església actual

El fons de la sagristia correspon a un espai que durant el segle XIV funcionava com a sagrera de l'església. Al costat del mur de tancament gòtic s'ha trobat una fossa comuna amb les restes de més de 120 cossos humans. Es tracta de l'únic enterrament múltiple que s'ha trobat a Espanya relacionat amb les epidèmies de pesta negra que va devastar Europa durant el segle XIV.

https://drive.google.com/file/d/0B_hqriDONjrLSFd4VHZ1bFZxVk0/view?usp=sharing

L'ocupació sarraïna de Barcelona sembla que la podríem situar als voltants de l'any 717. D'aquest període, en realitat, només en queda un buit immens. Com que és opinió generalitzada que l'ocupació va ser feta de manera pactada, és possible que hi hagués una certa continuïtat de població, tot i que les classes més altes de la societat van fugir a les muntanyes, àdhuc més enllà dels Pirineus. Probablement també va continuar la vida eclesiàstica, encara que no sabem si el bisbe de Barcelona, del qual

desconeixem el nom, va romandre a la ciutat durant o en part d'aquest període. L'església de Sant Just i Sant Pastor possiblement es va mantenir com a església principal del culte catòlic durant tota l'ocupació. En general no va haver-hi persecucions per causa de la religió i no es va imposar la religió musulmana a les poblacions conquerides. Tant els cristians com el jueus van poder conservar lliurement el seu culte, però el fet d'estar vinculats a la seva religió els convertia en tributaris, subjectes a impostos especials. Això interessava els conqueridors i per aquest motiu no en forçaven la conversió a l'Islam. El curt període de domini sarraí a la nostra ciutat, uns vuitanta anys, va acabar amb la conquesta franca. Els exèrcits de Carlemany, comandats pel seu fill Lluís el Bondadós, van assetjar durament Barcelona durant l'hivern i fins la Pasqua de l'any 801, quan la fam i la desesperació van fer que els habitants es revoltessin i lliuressin la ciutat al conqueridor.

L'endemà de l'arribada a Barcelona, Lluís va assistir a un pompós acte a la catedral, que havia estat ràpidament purificada per haver fet funcions de mesquita. Aquest acte devia ser com un símbol del canvi que suposava passar sota el poder franc i a unes estructures molt diferents de les de l'anterior món visigòtic.

Hi ha historiadors que creuen que l'església de Sant Just i Sant Pastor havia quedat deteriorada o parcialment enderrocada durant el setge, perquè segons la Crònica de Sant Pere de les Puel·les, «*lo dit Lodevich, hac conquesta e presa dita ciutat, si la poblà novellament de xristians; en la qual hedificà. I. molt bella esglesia de dos Sants germans qui han nom sant Just e sant Pastor*». Altres historiadors han volgut veure en aquest paràgraf

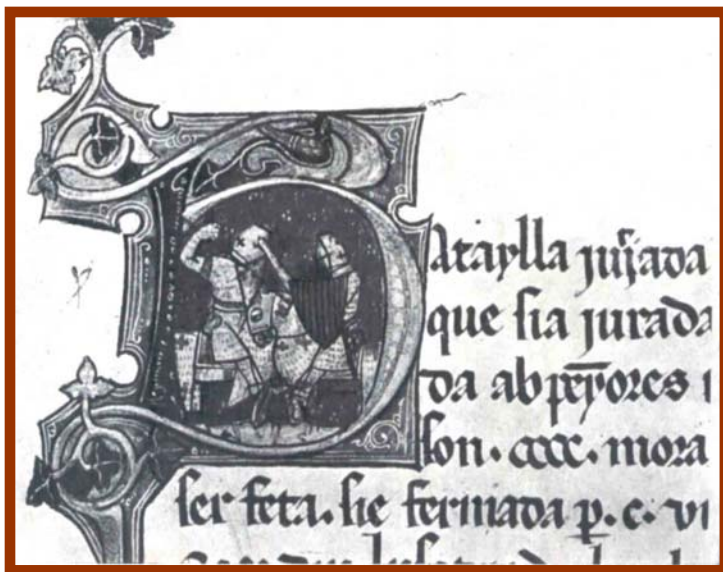

Lluís el Bondadós, que segons la Crònica de Sant Pere de les Puel·les va conferir a l'altar de la Santa Creu els tres notables privilegis.
Còdex Bibl. Abbazia SS Trinità, Cava dei Tirreni

la fundació de Sant Just a l'època carolíngia.

Carlemany va atorgar a la ciutat una carta de llibertats molt àmplia. També l'església barcelonina va gaudir de privilegis i de salvaguardes durant el període de domini dels reis francs.

La referida Crònica de Sant Pere de les Puel·les, font literària de moltes de les llegendes de l'església de Sant Just i Sant Pastor, atribueix a Lluís el Bondadós l'especial concessió feta a l'altar de Sant Feliu de tres notables privilegis: el de la *Batalla jutjada*, el del *Jurament dels jueus* i, especialment, el del *Testament sacramental*.

Lletra capital d'un pergami del segle XIV que representa la batalla jutjada o judici de Déu

Sant Pastor i amb la mà sobre els Evangelis prestaven solemne jurament: l'acusador, que allò que ell deia era veritat i que ho mantindria sense usar cap mitjà de traïció ni utilitzar cap sortilegi. Es comprometia a fer servir només les armes autoritzades i no podia portar "espases de virtut encantada" ni amagar entre la seva vestimenta pedres precioses o sucre candi, que podien ser considerats màgics. Evidentment el contrari jurava el mateix.

Si hi havia una disputa entre un cristià i un jueu i la causa havia de resoldre's per testimoni d'aquest darrer, el jueu havia de jurar solemnement que diria la veritat, no pas al tribunal sinó davant de l'altar de Sant Feliu de l'església de Sant Just i Sant Pastor. El jurament es feia sobre els deu manaments. El jueu havia de portar en el vestit una rodella groga pintada sobre el pit, emblema que

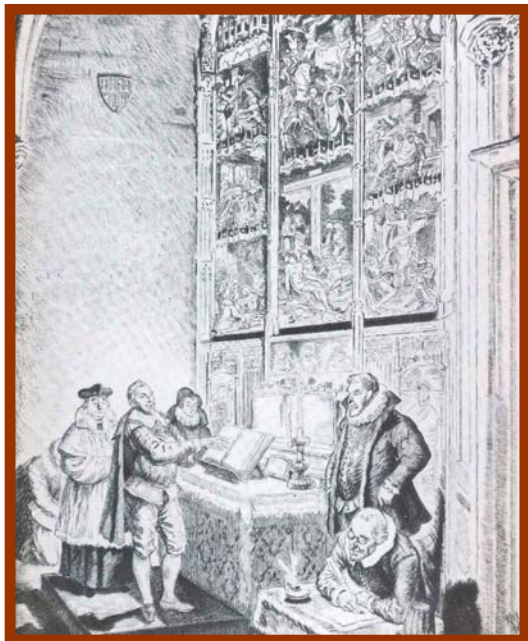
Quan existia un litigi entre cavallers i faltaven proves suficients perquè un jutge pogués emetre sentència, el rei o el veguer apel·laven a la *batalla jutjada* o *judici de Déu*, pel qual es donava la raó al cavaller vencedor d'una justa. Arribat el dia del combat, els litigants havien d'acudir a l'església de Sant Just i

el diferenciava dels cristians. El formulari era aparatós i ple d'aterradors anatemes.

Començava el sacerdot dient: *“Jures, o jueu, per aquell qui dix yo son, e no es altre sens mi; jures per aquell qui dix jo son, e no es altre sino yo? Digues jur.”* I el jueu jurava una vegada i una altra pels cinc llibres de la llei i per tots els àngels pacífics del cel i per tots els sants i profetes del Senyor que diria veritat.

Si deia mentida per veritat, se li desitjaven tota mena de mals i de càstigs: *“Malvat seràs en ciutat e malvat en camp, maleït lo graner teu e maleïtas las reliquias tuas.”* A cada anatema el jueu responia: *“Amén.”* Els anatemes eren innombrables i terrible la fórmula final: *“En ira i en furor del Senyor Rei, i de tots aquells que et vegin, vinguis; que tots els teus amics t'escarneixin; que quan caiguís ningú t'ajudi a aixecar-te; pobre i miserable moris; i no hi hagi qui et doni sepultura. Si saps veritat i jures en falç, que la teva ànima vagi allí on els gossos deixen les seves immundícies.”* El jueu havia de contestar: *“Amén.”*

El tercer privilegi és el del *Testament sacramental*. Quedava establert que si un ciutadà de Barcelona, en perill de mort, expressava la seva darrera voluntat o testament

Reconstrucció de la cerimònia de jurament d'un testament sacramental del S. XVII sobre l'altar de Sant Feliu segons un dibuix de A. Coll.

davant de testimonis, en terra o en mar, aquest testament tenia valor encara que no hi assistís cap notari, si els testimonis que hi eren presents, en arribar a Barcelona i abans de sis mesos, juraven davant de l'altar de Sant Feliu màrtir, en presència d'un notari i del rector de Sant Just, quina va ser la darrera voluntat del testador.

El primer testament sacramental celebrat, que tinguem constància, va ser el de Berenguer Sendret, el 1082. Aquest privilegi es va continuar mantenint fins i tot després que Jaume I prohibís les lleis

gòtiques i va ser sancionat en el cap. 48 del *Recognoverunt Proceres*, pel rei Pere el Gran, l'any 1284. També es va mantenir a la Compilació de dret civil especial de Catalunya, aprovada per les Corts Espanyoles l'any 1960. El darrer testament es va celebrar l'any 1989.

El Parlament de Catalunya, però, tot i reconeixent la llarguíssima tradició que el testament sacramental, tenia a Catalunya, el va derogar per obsolet, per Llei 40/1991 de 30 de desembre.

També és tradició que l'església de Sant Just i Sant Pastor va tornar a fer funcions de catedral durant la construcció de la catedral romànica, des del 1046, en temps del comte de Barcelona Ramon Berenguer I. D'aquesta època sabem que Sant Just tenia galilea, és a dir un pòrtic que acostumaven a tenir esglésies de certa importància on se solien fer enterraments i era lloc de reunions o d'aixopluc. Que existís en aquesta època una galilea havia fet pensar que l'església que va perdurar fins el segle XIV era romànica. Sota aquest pòrtic sabem que l'any 1040 Guifred, jutge de Barcelona va intervenir en una causa entre el bisbe Guislabert i la senyora de Cervelló. Una escriptura del comte Ramon Berenguer I, del 1041, acredita que aquesta galilea servia de dossier al bisbe i als capitulars de la ciutat.

També durant la construcció de l'actual catedral començada el 1298, en temps del rei Jaume II d'Aragó, Sant Just podia haver estat seu episcopal. Per aquests motius i per haver estat propietat de la catedral i del seu capítol, és l'única església que té el privilegi de portar a les processons els gonfanons o estendards llistats a franges roges i grogues, igual als propis de la catedral de la Santa Creu.